

Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Humanistyczny

ADRIAN ULJASZ

ORCID: 0000-0003-3831-4585

auljasz@ur.edu.pl

Książki dla dzieci i młodzieży o Henryku Wieniawskim jako narzędzie edukacji kulturalnej i regionalnej

Books for Children and Young People about Henryk Wieniawski as a Tool for Cultural and Regional Education

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Uljasz, A. (2025). Książki dla dzieci i młodzieży o Henryku Wieniawskim jako narzędzie edukacji kulturalnej i regionalnej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 38(2), 145–158. DOI: 10.17951/j.2025.38.2.145-158.

ABSTRAKT

Tematem artykułu jest wartość powieści o Henryku Wieniawskim adresowanych do dzieci i młodzieży w edukacji kulturalnej i regionalnej, a szczególnie – ich aktualność edukacyjna. Omawiane książki to: *Legends o Wieniawskim* Władysława Bodnickiego (Warszawa 1957), *Czarodziejskie skrzypce. Opowieść o Henryku Wieniawskim* Eustachego Czekalskiego (Warszawa 1958) oraz *W podróży ze skrzypcami. Opowieść o Henryku Wieniawskim* Anny Czerwińskiej-Rydel (Łódź – Poznań 2014). Książki o historii muzyki dobrze służą upowszechnianiu kultury muzycznej, jeżeli są odpowiednio promowane. Pytanie badawcze dotyczyło wartości wymienionych utworów literackich w edukacji kulturalnej i regionalnej. Celem badań było wyjaśnienie kwestii aktualności edukacyjnej tych trzech powieści. Jako metody badawcze zastosowano analizę treści utworów oraz strony zewnętrznej ich wydań książkowych, a także analizę wypowiedzi medialnych, w tym czytelnich, na temat książek będących przedmiotem postępowania badawczego. W toku badania stwierdzono, że aktualność edukacyjną ma publikacja Czerwińskiej-Rydel o Wieniawskim. Biografie muzyków powinny być wykorzystywane w edukacji czytelnicy o tematyce regionalnej, prowadzonej w bibliotekach publicznych i szkołach.

Słowa kluczowe: Wieniawski Henryk (1835–1880); edukacja kulturalna; edukacja regionalna

WPROWADZENIE

W kształceniu kulturalnym dzieci, młodzieży i dorosłych powinny być wykorzystywane publikacje popularnonaukowe o historii kultury oraz literatura piękna.

Za ich pomocą często można podejmować działania w dziedzinie edukacji regionalnej. Odnosi się to do książek na temat artystów, którzy byli związani z konkretną miejscowością i regionem. Nieraz są to osoby o dużym znaczeniu w kulturze ojczyznej, a nawet międzynarodowej.

Dobry przykład stanowi polski skrzypek i kompozytor o światowej sławie – wirtuoz Henryk Wieniawski (1835–1880). Rodzinnym miastem muzyka był Lublin. Temat artykułu to wartość edukacyjna trzech powieści o Wieniawskim adresowanych do dzieci i młodzieży. Są to utwory: *Legenda o Wieniawskim* Władysława Bodnickiego (Warszawa 1957), *Czarodziejskie skrzypce. Opowieść o Henryku Wieniawskim* Eustachego Czekalskiego (Warszawa 1958) oraz *W podróży ze skrzypcami. Opowieść o Henryku Wieniawskim* Anny Czerwińskiej-Rydel (Łódź – Poznań 2014).

CEL BADAŃ

Zagadnieniem badawczym jest wartość wymienionych publikacji w zakresie edukacji kulturalnej i regionalnej. Celem badań było wyjaśnienie kwestii aktualności edukacyjnej tych trzech powieści. Zastosowano następujące metody badawcze: analizę treści utworów oraz strony zewnętrznej ich wydań książkowych, a także analizę dyskursu – wypowiedzi medialnych, w tym czytelniczych, na temat książek będących przedmiotem postępowania badawczego (więcej o dyskursie w badaniach nad literaturą zob. Starego, 2012, s. 26–36). Poprzez badania nad szatą zewnętrzną wydań książkowych autor rozumie skupienie się na stronie graficznej edycji jako bardzo ważnej kwestii z punktu widzenia skuteczności przekazu edukacyjnego.

STAN WIEDZY

Edukacja kulturalna to kształcenie i wychowanie do uczestnictwa w kulturze artystycznej. Ważną część takich działań stanowi przekaz wiedzy o sztuce, w tym na temat historii kultury. Musi on być uzupełniany prezentacjami dzieł sztuki (Gajda, 2016, s. 17–19; Kunikowski, 2014, s. 20–21; Lewartowicz, 2015, s. 22–30). Przez edukację regionalną i lokalną należy rozumieć przekazywanie wiadomości związanych z regionem oraz miejscowością, a przy tym zachęcanie do kultywowania oraz rozwijania tradycji regionalnej i lokalnej. Przy okazji są realizowane cele wychowawcze. Jerzy Nikitorowicz trafnie pisze, że „[i]stotą edukacji regionalnej jest wyposażenie w wiedzę, zapoznavanie, uwrażliwianie, wspieranie, wzmacnianie i chronienie świata wartości rdzennych, wdrażanie do kultywowania, podejmowania celowych działań na rzecz kształtowania pełnych postaw przejmowania tradycji od poprzednich pokoleń, świadomego kształtowania więzi z «ojczyzną prywatną», ze światem pierwotnego zakorzenienia” (Ni-

kitorowicz, 2011, s. 24). Edukacja regionalna powinna być tak prowadzona, by miejscowa tematyka była przedstawiana w uniwersalnym kontekście – ogólnopolskim i międzynarodowym.

Autor prezentowanego opracowania przyjmuje założenie, że o wartości edukacyjnej utworów o tematyce historycznej, w tym biograficznej, decyduje zgodność zasadniczych faktów i topografii z rzeczywistością dziejową, na równi z formą narracji i szatą edytorską. Tej zasady powinni przestrzegać prozaicy, nawet twórcy tzw. fantastyki historycznej. Autorzy mogą wprowadzać do powieści i opowiadań fikcyjne postacie i wątki, ale historyczna warstwa fabuły musi być zgodna z faktami. W przypadku biografii fabularyzowanych, biografii zbeletryzowanych i powieści biograficznych podawanie przez pisarza najważniejszych wiadomości z życia bohatera zgodnych z prawdą historyczną stanowi niezbędny wymóg gatunkowy (Głowiński, 2002a, s. 419; Głowiński 2002b, s. 420–421; Jaworski, 2000, s. 173; Sierotwiński, 1986, s. 187–188; Sławiński, 2002, s. 67).

Legendy o Wieniawskim Bodnickiego ogłosiło w 1957 roku drukiem Państwowe Wydawnictwo Literatury Dziecięcej Nasza Księgarnia. Książka była adresowana do dzieci w wieku ok. 11–14 lat. Miejscem akcji pierwszego rozdziału *O cudownym dziecku* jest Lublin. Pisarz omawia okres życia przyszłego kompozytora-wirtuoza od czasu, gdy Wieniawski miał cztery lata, do momentu, kiedy został wysłany w 1843 roku jako ośmioletnie „cudowne dziecko” na studia do konwersatorium w Paryżu (Bodnicki, 1957, s. 7–23). O tym okresie życia Henryka Wieniawskiego oraz dalszych losach muzyka jest mowa w literaturze naukowej i popularyzatorskiej (Borkowski, 2022, s. 8–20; Reiss, 1985, s. 9–14; Suchowiejko, 2011, s. 2). Autor, nadając książce tytuł *Legendy o Wieniawskim*, nie zakładał, że stworzy przekaz odbiegający od rzeczywistości historycznej. Nawiązał za to do utworu Wieniawskiego *Legenda*.

Fabuła powieści Bodnickiego zaczyna się od sceny, w której czteroletni Henryk Wieniawski spaceruje w Lublinie po parku miejskim – Ogródzie Saskim. Sytuację można uznać za wiarygodną, lubelski Ogród Saski powstał bowiem 2 lata po narodzinach Henryka Wieniawskiego – w 1837 roku. Dziecko jest zafascynowane grą orkiestry występującej w parku. Autor pisze w pierwszych zdaniach powieści: „Pani Regina Wieniawska prowadząc za rękę synka swego, Henryczka, wchodzi w bramę parku miejskiego w Lublinie. Jest czerwiec i zewsząd, gdzie spojrzeć, jak z palety wybornego malarza tryska zieleń w kilkunastu odcieniach. Aby przechodnie nie przeoczyli tych cudów, kasztany głównej parkowej alei zmieniły się w kandelabry płonące tysiącem świec. Z oddali dochodzi muzyka. To ona przyciąga czteroletniego Henryczka, który wysuwa się o krok naprzód tak, że wydaje się, iż to on prowadzi matkę” (Bodnicki, 1957, s. 7). Przywołany fragment utworu jest dobrym wprowadzeniem w atmosferę Lublina z czasów dzieciństwa Wieniawskiego. Bodnicki wymienia też ulicę Krakowskie Przedmieście. Uczynienie miejscem akcji Ogrodu Saskiego i Krakowskiego Przedmieścia mo-

gło wzbudzać zainteresowanie czytelników związanych z Lublinem. Ogród Saski to dotąd istniejący, współcześnie zabytkowy, park. Krakowskie Przedmieście jest główną ulicą w centrum miasta.

Pisarz podaje informację zgodną z rzeczywistością, że ojciec Wieniawskiego, Tadeusz, był w Lublinie lekarzem (Bodnicki, 1957, s. 18, 158–159).

Autor, opisując wyjazd Henryka do paryskiego konwersatorium oraz późniejszą podróż matki – Reginy Wieniawskiej – do Paryża, nie podkreśla, że były to wyjazdy bezpośrednio z Lublina. Tak samo nie zaznacza, że Henryk wysyłał listy do matki z Paryża do rodzinnego miasta. Ważny fragment powieści to opis spotkania młodego Henryka Wieniawskiego w Dreźnie ze skrzypkiem i kompozytorem Karolem Lipińskim. Bodnicki pomija fakt, że Lipiński pochodził z miasteczka Radzyń Podlaski na Podlasiu (współcześnie – na terenie województwa lubelskiego). Podanie informacji o miejscu pochodzenia Lipińskiego powiększyłoby wartość powieści z punktu widzenia lubelskiej edukacji regionalnej, bo wzbogaciłoby przekaz o tej tematyce (Bodnicki, 1957, s. 90–98).

W innym miejscu powieści pisarz przedstawia wizytę Henryka Wieniawskiego i jego żony Izabeli z Hamptonów w Lublinie. Popęnia przy tym nieścisłości, pisząc o „ulicy Krakowskiej” i ołtarzu Matki Boskiej Świętoduskiej (Bodnicki, 1957, s. 232–237). Chodzi o Krakowskie Przedmieście oraz ołtarz z cudownym obrazem w kościele Świętego Ducha, usytuowanym na Krakowskim Przedmieściu, w bezpośrednim sąsiedztwie ulicy Świętoduskiej. W powieści zabrakło uściślenia topografii. Za fikcyjną trzeba uznać sytuację, w której młody Henryk Wieniawski daje koncert jako skrzypek-solista na weselu we wsi Dziesiąta pod Lublinem (Bodnicki, 1957, s. 159–160). Dziesiąta to w naszych czasach dzielnica Lublina. Fakt, jakim miał być spontaniczny koncert, nie ma potwierdzenia w opracowaniach i źródłach historycznych na temat kompozytora (m.in. Borkowski, 2022; Jordan [J. Wieniawski], 1911; Reiss, 1985; Suchowiejko, 2011, s. 2–14). Bodnicki wprowadził tę scenę w celu uwydatnienia znaczenia inspiracji muzyką ludową w dorobku Wieniawskiego. Wymienił dwa utwory skrzypcowe Wieniawskiego – *Oberek G-dur (Obertas G-dur op. 19)* i *Dudziarza*. Ukazał scenę z wesela z Dziesiątej, aby przywołać te dzieła.

Potencjalna wartość *Legend o Wieniawskim* z punktu widzenia edukacji regionalnej wynikała z przedstawienia przez autora wiadomości związanych z lubelską częścią życiorysu bohatera i z Lublinem. Edukacji kulturalnej mógł służyć fakt, że książka Bodnickiego jest biografią fabularyzowaną artysty.

Słabość wydania z 1957 roku stanowi szata graficzna. Nieliczne ilustracje Adama Młodzianowskiego są czarno-białe. Uwagę czytelnika zwraca portret bohatera powieści, umieszczony przy stronie tytułowej. Poza tym w książce można znaleźć tylko małe znaki graficzne nad tytułem każdego rozdziału i pod rozdziałami – czasem ze skrzypcami albo muzykiem grającym na skrzypcach lub na fortepianie jako głównym motywem. W edycji powieści odczuwa się brak materiału

ilustracyjnego o tematyce lubelskiej (Bodnicki, 1957). Uboga strona plastyczna edycji jest wadą w przypadku pozycji o tematyce historyczno-biograficznej. Skutkuje brakiem pogłębienia.

Powieść Władysława Bodnickiego o Henryku Wieniawskim wzbudziła zainteresowanie autorów kilku publikacji prasowych. Marian Piątkiewicz omówił w recenzji dla „Ilustrowanego Kuriera Polskiego” kwestię, na ile pisarz ukazuje prawdę, a na ile legendy o wirtuozie. Do legend, wręcz „baśni”, słusznie zaliczył występ Wieniawskiego na chłopskim weselu w Dziesiątej. Za informację opartą na faktach trafnie uznał opis przyjęcia ośmioletniego dziecka do konwersatorium. Słusznie stwierdził zgodność dużej części powieściowych informacji o Wieniawskim z faktami z biografii autorstwa Józefa Reissa. Pochwalił Bodnickiego za ukazanie skrzypka nie w sposób idealistyczny, ale bez upiększeń. Polegało to na wymienieniu wad charakteru kompozytora, do których należało m.in. uzależnienie od hazardu (Piątkiewicz, 1958, s. 5; Reiss, 1985).

Inny publicysta, Tadeusz Zygmunt Bednarski, docenił Bodnickiego za podkreślenie wielkiego znaczenia inspiracji polską muzyką ludową w twórczości Wieniawskiego (Bednarski, 1984, s. 8). Dzięki tej tematyce oraz talentowi twórcy dorobek kompozytora należy do najbardziej wartościowej części polskiej spuścizny muzycznej.

Badaczka i popularyzatorka literatury dla dzieci i młodzieży Gertruda Skotnicka zwróciła uwagę w dwóch hasłach słownikowych na fakt, że Bodnicki ukazał w *Legendach o Wieniawskim* oprócz bohatera powieści innych słynnych muzyków z jego epoki. Zaletą książki była według niej także wiarygodność przekazu biograficznego, zaprezentowanie zarówno zalet, jak i negatywnych stron charakteru skrzypka (Skotnicka, 1984, s. 43–44; Skotnicka, 2002, s. 43). Wspomniano o tym we wcześniejszej części artykułu, gdy została przywołana recenzja autorstwa Piątkiewicza.

Druuga powieść o Henryku Wieniawskim – *Czarodziejskie skrzypce* Eustachego Czekalskiego – została opublikowana w latach: 1958, 1961, 1964 i 1968 przez Ludową Spółdzielnię Wydawniczą. Pierwsza edycja miała podobny tytuł do książki Bodnickiego: *Legenda o wirtuozie* (Głębicka, 1994, s. 95). Potencjalnymi odbiorcami analogicznie jak w przypadku tamtej powieści mieli być czytelnicy w wieku ok. 11–14 lat. Czekalski także rozpoczął fabułę od lubelskiego dzieciństwa muzyka. Książkę otwiera sytuacja, w której mieszkańcy miasta gromadzą się w Lublinie na odgłos trąbki w celu wysłuchania „magistrackich nowin” (Czekalski, 1961, s. 7). Pisarz wspomina Krakowskie Przedmieście. Poprzez przedstawienie opisów Lublina ukazuje rodziców Henryka Wieniawskiego Tadeusza i Reginę oraz brata Juliana na tle rodzinnego miasta. Informuje czytelników, że Tadeusz Wieniawski pracował jako lekarz. Podkreśla lubelskie pochodzenie wirtuoza, nazywając Henryka Wieniawskiego jednym z wielu dzieci w Lublinie. Stwierdza, że artysta był zarazem „cudownym dzieckiem” (Czekalski, 1961, s. 7–14). Kiedy

wspomina skrzypka Karola Lipińskiego, to podobnie, jak Bodnicki, nie podaje informacji, że artysta pochodził z Radzyna Podlaskiego. Odmienne niż autor *Legend o Wieniawskim*, wyraźnie zaznacza, że podróż małego Henryka z matką do konwersatorium do Paryża była wyjazdem z Lublina. Wzmiankuje o przygotowaniach do podróży odbywających się w tym mieście (Czekalski, 1961, s. 52).

Wyraźne akcenty lubelskie zawiera opis narzeczeństwa, ślubu i małżeństwa Henryka Wieniawskiego z Izabelą Hampton. Skrzypek pisze w liście do narzeczonej, że najlepiej by było, gdyby ich ślub odbył się w katedrze lubelskiej, zgodnie z polskimi obyczajami. Powieściowy list jest datowany: „Lublin, lipiec 1860 r.” (Czekalski, 1961, s. 192). Bezpośrednio po tym fragmencie pisarz umieścił podrozdział *Ślub w Paryżu*, poświęcony paryskiej ceremonii zawarcia małżeństwa przez Henryka i Izabelę. Czytelników związanych z Lublinem mógł zainteresować wstępny fragment rozdziału *Małżeństwo*. Informacje literackie są na tyle sugestywne, że powinny również przyciągać uwagę odbiorców powieści nieznaną rodzinnego miasta Wieniawskiego. Czekalski omawia wizytę małżonków w Lublinie z 1860 roku. Opis ma formę pamiętnika Izabeli Wieniawskiej. Żona kompozytora zachwyca się Lublinem, szczególnie Rynkiem Starego Miasta i zabytkowymi kamienicami znajdującymi się na Rynku, w tym kamienicą Sobieskich. Podoba się jej budynek ratusza, czyli gmach Trybunału Koronnego, stojący na środku Rynku. Wymienia też lubelskie przedmieścia, obecnie części miasta: Piaski, Kalinowszczyznę, Czwartek, przedmieście czechowskie, Wieniawę. Sugestywność opisu Lublina polega na przedstawieniu opisu miasta w postaci zapisek z pamiętnika małżonki bohatera powieści. Autor podał w książce również ogólnikowe wiadomości o późniejszych wizytach Henryka Wieniawskiego w mieście swoich narodzin. Zadbał o wiarygodność lokalnych realiów historycznych. Izabela pisze w powieściowym pamiętniku np. o wystawie rolniczej, która faktycznie odbyła się w Lublinie w 1860 roku (Czekalski, 1961, s. 204). Była to Trzecia Wystawa Rolnicza (Przegaliński, 2012). Zastrzeżenie wzbudza wiadomość o zabiciu w Lublinie współpracownika rosyjskiej policji – Starczewskiego (Czekalski, 1961, s. 228). Aleksander Andrzej Starczewski został zabity w 1862 roku nie w Lublinie, ale w Chełmie. Działał tam jako konfident w polskiej organizacji spiskowej (Bender, 1959, s. 298–303).

Wydanie powieści Czekalskiego z 1961 roku (Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza) zostało efektownie zilustrowane. Część ilustracji jest kolorowa. Barwne rysunki Antoniego Uniechowskiego zajmują całą stronę, dzięki czemu czytelnik łatwo zwraca na nie uwagę. Nad początkiem tekstu rozdziału 1 pt. *Narodziny gwiazdy* ilustrator umieścił rysunek o tematyce lubelskiej. Widać na nim część zabytkowych budowli z Lublina, m.in. kościół Karmelitów przy ul. Świętoduskiej i wieżę Starego Miasta. Uniechowski narysował też nieistniejący współcześnie targ na Świętoduskiej. Co ważne, na drugiej stronie tytułowej można obejrzyć na czarno-białym rysunku fronton Bramy Krakowskiej wraz z fragmentem Kra-

kowskiego Przedmieścia. Obie ilustracje to jedyny akcent graficzny o tematyce lubelskiej w całej książce, ale za to trafiły na początek edycji utworu (Czekalski, 1961, s. 3, 7). W ten sposób czytelnik był dobrze wprowadzany w klimat miasta Wieniawskiego, kiedy rozpoczynał lekturę. Poznawał część najbardziej charakterystycznych lubelskich zabytków.

Książka Czekalskiego zawiera bardziej wyraziste akcenty lubelskie niż powieść Bodnickiego. Z uwagi na przekaz wiedzy o Lublinie oraz lubelskim dzieciństwie kompozytora, fragmenty dotyczące miasta, a także udaną szatę graficzną mogła być przydatna w edukacji regionalnej i lokalnej. Jako powieść o muzyku służyła edukacji kulturalnej.

Czarodziejskie skrzypce otrzymały pozytywną recenzję od Jerzego Eugeniusza Płomieńskiego. Publicysta nazwał utwór Czekalskiego jedną z „najlepszych pozycji w powojennej powieści biograficznej”. Docenił pisarza za uzupełnienie biografii Wieniawskiego tłem historycznym epoki, w tym za wprowadzenie do fabuły innych wybitnych postaci. Pisał o umiejętnej kompozycji literackiej i narracji. Według autora recenzji powieść *Czarodziejskie skrzypce* zasługiwała na promocję za granicą, wśród tłumaczy literatury polskiej i wydawców. Słabością książki miał być brak krytycyzmu wobec bohatera – ukazanie go jako bezkompromisowego polskiego patrioty (Płomieński, 1959, s. 5).

Autorzy recenzji dla lubelskiej „Kamery” Elżbieta i Roman Rosiakowie słusznie określili Henryka Wieniawskiego jako „polskiego Paganiniego”. Zachęcali mieszkańców Lublina do lektury z uwagi na związek artysty z miastem. Rosiaków zauroczyły lubelskie realia. Podobnie, jak Płomieńskiemu, spodobało im się zarysowanie przez autora tła historycznego (Rosiak, 1959, s. 2).

Kazimierz Surowiec ocenił książki Bodnickiego i Czekalskiego w opracowaniu o polskich powieściach historycznych dla dzieci z lat 1945–1980 jako realistyczne portrety literackie muzyka. Według niego obaj autorzy umiejętnie połączyli realizm z odwołaniem się do „romantycznej legendy artysty” (Surowiec, 1987, s. 150). Realizm polegał na wiarygodności większości przekazu biograficznego.

Bardziej współczesna publikacja to książka Anny Czerwińskiej-Rydel *W podróży ze skrzypcami. Opowieść o Henryku Wieniawskim*, opublikowana w 2014 roku przez Wydawnictwo Literatura z Łodzi i Towarzystwo Muzyczne im. Henryka Wieniawskiego z Poznania (Czerwińska-Rydel, 2014). Można ją polecać dzieciom od 9. do 14. roku życia. Autorka wprowadziła wyraźnie rozbudowany wątek lubelski, w porównaniu z powieściami Bodnickiego i Czekalskiego. Przekazała więcej wiadomości o lubelskim okresie dzieciństwa kompozytora. Z tego względu jej książka może być szczególnie przydatna w edukacji regionalnej i lokalnej. Pisarka w celu ożywienia narracji i wzbudzenia przez to większego zainteresowania czytelników powiązała tradycję ze współczesnością. Akcja rozgrywa się na dwóch planach – w XXI wieku, m.in. w 2012 roku w Lublinie i w 2016 roku w Poznaniu, a także w czasach Henryka Wieniawskiego. Czerwińska-Rydel za-

prezentowała część biografii kompozytora – od 1838 roku, gdy miał 3 lata, do 1846 roku, kiedy ukończył konwersatorium w Paryżu. W książce, zgodnie z tytułem, dominuje wątek biograficzny. Współczesny bohater to 20-letni uczeń Maciek. W 2012 roku skończył 12 lat. Gra na skrzypcach. Jest laureatem Międzynarodowego Konkursu Młodych Skrzypków im. Karola Lipińskiego i Henryka Wieniawskiego w Lublinie. Autorzy publikacji prasowych nazywają go „młodym Wieniawskim” (Czerwińska-Rydel, 2014, s. 5).

Dwuwątkowość fabuły pozwala w pewnym stopniu na „tematyczne ujęcie lektury” (Baluch, 1992, s. 27). Czytelnik może osobno czytać opowiadanie o Wieniawskim i osobno o Maćku. Zapoznając się z książką, może też położyć nacisk na jeden z dwóch wątków – biografię artystyczną kompozytora lub jego życie rodzinne. Problemowy odbiór treści w każdym z wymienionych wypadków zachowa jednak układ linearny z uwagi na tematykę biograficzną przekazu.

Uwydatnienie przez pisarkę tematyki lubelskiej przejawia się m.in. w określeniu miejsca i czasu części akcji powieści. Na początku dwóch pierwszych rozdziałów autorka podała: „Lublin, niedziela 5 grudnia 2012 roku” i „Lublin, wtorek, 7 grudnia 2012 roku”. Maciek przebywał w Lublinie jako laureat konkursu odbywającego się w tym mieście (Czerwińska-Rydel, 2014, s. 5–10). Wszystkie fragmenty, których bohaterem i zarazem narratorem jest 12-letni skrzypek, mają formę jego dziennika. Opowieść o biografii Wieniawskiego Czerwińska-Rydel prowadzi bezpośrednio jako autorka książki. Celem zróżnicowania formy narracji jest ożywienie przekazu edukacyjnego. Pisarka ukazuje matkę kompozytora jako jego pierwszą nauczycielkę muzyki – gry na fortepianie (Czerwińska-Rydel, 2014, s. 17–19). Wiadomość ta ma potwierdzenie w literaturze biograficznej (Borkowski, 2022, s. 10; Reiss, 1985, s. 10–11) i w źródłach historycznych (Jordan [J. Wieniawski, 1911, s. 7–8).

W jednej ze scen opowieści trzyletni Henryk spaceruje w 1838 roku z matką po Ogrodzie Saskim w Lublinie. Jest zafascynowany grą orkiestry smyczkowej, która daje występ w parku. Autorka w takich słowach opisuje ogród miejski: „Park w Lublinie jest zupełnie nowy. Założono go na wzór ogrodów angielskich. Efekt był tak wspaniały, że park zaczęto nazywać Ogrodem Saskim przez porównanie do warszawskiego, któremu ten lubelski (zdaniem mieszkańców) zdecydowanie dorównywał” (Czerwińska-Rydel, 2014, s. 21–22). O lubelskim Ogrodzie Saskim jako ważnej przestrzeni wczesnego dzieciństwa Wieniawskiego pisze autorka artykułu o książkach Czerwińskiej-Rydel Krystyna Zabawa (Zabawa, 2014, s. 228–229).

Czerwińska-Rydel oprócz Henryka Wieniawskiego popularyzuje jego brata – pianistę i kompozytora Józefa Wieniawskiego. Jednym z powieściowych wydarzeń jest dziecięcy koncert obu braci, jaki mieli dać w domu rodziców w Lublinie w 1841 roku (Czerwińska-Rydel, 2014, s. 36–40).

Autorka przedstawia wyjazd ośmioletniego Henryka z matką na studia do konwersatorium w Paryżu. Bardzo wyraźnie zaznacza, że wyjechali z Lublina.

Rozdział *Podróż dylizanssem* datuje: „Lublin, rok 1843” (Czerwińska-Rydel, 2014, s. 81–82).

W powieści Regina Wieniawska czyta w Lublinie w 1846 roku list od 11-letniego syna, w którym informuje on, że ukończył konwersatorium jako najlepszy absolwent. Po otrzymaniu tej wiadomości matka wyjeżdża z Lublina do Paryża na popisowy koncert Henryka. W innej scenie w 1848 roku Henryk omawia z matką plany koncertowe. Razem planują, że po występach w Petersburgu pojadą „po drodze” do Lublina do ojca (Czerwińska-Rydel, 2014, s. 92). Na kartach książki nie brak informacji, że ojciec Henryka Tadeusz Wieniawski był lubelskim lekarzem.

Po omówieniu dzieciństwa kompozytora Czerwińska-Rydel podaje ogólną informację o jego życiorysie. Podkreśla, że występował kilka razy w Poznaniu, czyli dzisiejszej siedzibie międzynarodowych konkursów imienia Wieniawskiego. Odsyła czytelników do strony internetowej Towarzystwa Muzycznego im. Henryka Wieniawskiego w Poznaniu, aby mogli zdobyć wiadomości o konkursie (Czerwińska-Rydel, 2014, s. 96–97; Towarzystwo Muzyczne im. H. Wieniawskiego w Poznaniu).

Wartość edukacyjną książki mają podnosić przypisy dolne do tekstu. Trafiły do nich hasła biograficzne, szczególnie o takich kompozytorach, jak Karol Lipiński, Fryderyk Chopin, Stanisław Moniuszko. Inne przypisy zawierają wyjaśnienie terminów, np. mazurek, *vibrato*, ogród angielski czy informację o Etiudzie c-moll op. 10 nr 12 Rewolucyjnej Chopina. Przypisy są komunikatywne, bo nie ma w nich nadmiaru wiadomości i autorka napisała je przystępnym językiem. Nieśluszne jest pominięcie w dwóch z nich, poświęconych Karolowi Lipińskiemu, informacji, że skrzypek pochodził z Radzyna Podlaskiego (Czerwińska-Rydel, 2014, s. 5, 33). Na ten sam fakt nie zwracają uwagi w swoich powieściach Bodnicki i Czekalski.

Cenne uzupełnienie powieściowej biografii kompozytora to kalendarium jego życia od 1849 roku, gdy miał 14 lat, do śmierci w 1880 roku, zatytułowane: *Co było dalej?*. Duże znaczenie z punktu widzenia lubelskiej edukacji regionalnej ma fakt, że część kalendarium, podobnie jak fabuła książki, dotyczy faktów biograficznych związanych z Lublinem jako miejscem pochodzenia artysty. Autorka popularyzuje twórczość Wieniawskiego w selektywnym wykazie kompozycji muzyka (Czerwińska-Rydel, 2014, s. 98–103). Zabrakło jednak pogładowego dodatku, jakim byłaby płyta CD z wyborem utworów kompozytora. Mogłaby się stać pomocą w kształceniu i wychowaniu do uczestnictwa w kulturze muzycznej na skalę ogólnopolską oraz regionalnym.

Czerwińska-Rydel zadbała o ukazanie Wieniawskiego na tle epoki. Taki cel ma kalendarium o wydarzeniach w dziedzinie kultury, nauki i postępu na świecie oraz na ziemiach polskich w okresie życia muzyka – w latach 1835–1879. Pierwsze zdanie brzmi: „1835. 10 lipca w Lublinie rodzi się Henryk Wieniawski” (Czerwińska-Rydel, 2014, s. 104). W kalendarium jest mowa m.in. o Chopinie

oraz premierze *Halki* Moniuszki. Omówiony dodatek podnosi wartość poznawczą publikacji. Taką samą funkcję pełnią dwie informacje zamykające książkę: o Międzynarodowym Konkursie Skrzypcowym im. Henryka Wieniawskiego w Poznaniu i jego wybitnych laureatach oraz analogiczna wiadomość na temat Międzynarodowego Konkursu Młodych Skrzypków im. Karola Lipińskiego i Henryka Wieniawskiego w Lublinie. Ta ostatnia informacja to ważny akcent z punktu widzenia edukacji regionalnej i lokalnej prowadzonej w Lublinie i na Lubelszczyźnie. To samo trzeba stwierdzić na temat innych wiadomości o mieście i regionie dostępnych w publikacji. Pisarka, popularyzując pod koniec opowieści o Wieniawskim konkursy imienia kompozytora, stara się zainteresować odbiorców współczesnymi wykonaniami jego muzyki.

Istotna kwestia to szata graficzna książki *W podróży ze skrzypcami*, jako publikacji adresowanej do dzieci, którą można wykorzystać do celów edukacyjnych. Edycja Wydawnictwa Literatura i Towarzystwa Muzycznego im. H. Wieniawskiego cechuje się dużą wartością estetyczną. Książkę wydrukowano na dobrym gatunku papieru, ma ona twardą oprawę. Wszystkie ilustracje Doroty Łoskot-Cichockiej są barwne. Jedną z nich to uzupełnienie powieściowej sceny w Ogrodzie Saskim. Czytelnicy widzą parkową aleję, na której Regina Wieniawska spaceruje z dziećmi. Nie jest to wizerunek autentycznego lubelskiego parku, ale ilustratorka wprowadziła realistyczny element – widok okrągłej „altany bez ścian” (okrągły daszek podparty słupkami, stojącymi na podwyższeniu) (Czerwińska-Rydel, 2014, s. 21), jaką można było zobaczyć na placu w centralnej części Ogrodu Saskiego w Lublinie pod koniec XX wieku i na początku XXI wieku. Opisana wizja plastyczna parku to bardzo mocny akcent lubelski w edycji powieści, cenny dla czytelników związanych z Lublinem i regionem, w tym osób prowadzących na tych terenach edukację czytelniczą.

Powieść Czerwińskiej-Rydel jest pozycją bardziej udaną niż utwory Bodnickiego i Czekalskiego. Autorka przekazuje w zwartej formie więcej informacji. Ożywia narrację poprzez wprowadzenie elementu współczesności fabuły, dodanie postaci, będącej rówieśnikiem czytelników – dzieci. Z punktu widzenia edukacji regionalnej ważne jest, że mocniej podkreśla wątki lubelskie przy przekazie wiadomości o Wieniawskim. Publikacja cechuje się też lepszą szatą graficzną. Dzięki temu może skuteczniej oddziaływać na wyobraźnię czytelników, co ma duże znaczenie w przyswajaniu przekazu edukacyjnego.

Książka o Wieniawskim z 2014 roku otrzymała dobrą ocenę recenzentką na portalu internetowym Biblioteka Inspiracji, poświęconym literaturze dla dzieci. Autorka recenzji Karolina Mucha pochwaliła pisarkę za ukazanie małego Henryka Wieniawskiego jako żywego człowieka, a nie wyłącznie w charakterze „Wybitnej Postaci”. Według Muchy w opowieści zabrakło ukazania wydarzeń z perspektywy psychiki i przeżyć tytułowego bohatera. Zamiast tego pisarka skupiła się głównie na rodzicach kompozytora. Recenzentka zastrzegła przy tym

na temat publikacji, że „[...] sam fakt pojawiania się wielu pytań stanowi ważną zaletę książki. Bo oznacza, że zaciekawia, angażuje i intryguje czytelnika”. Ta sama recenzja Muchy została opublikowana także na portalu czytelniczym Granice.pl Wszystko o literaturze, w charakterze reklamy książki Czerwińskiej-Rydel (Mucha).

Książka Anny Czerwińskiej-Rydel jest dostępna w zbiorach części polskich bibliotek. Kilkanaście egzemplarzy znajduje się w filiach Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie (17 książek w 17 spośród 40 filii) (MBP im. H. Łopacińskiego w Lublinie – katalog komputerowy). Pracownicy lubelskiej MBP powinni intensywnie promować tę publikację, a także popularyzować wiedzę o biografiiach oraz twórczość braci Henryka i Józefa Wieniawskich.

Powieść była czytana w obiegu pozabibliotecznym, o czym świadczą wyniki kwerendy przeprowadzonej na polskich internetowych portalach czytelnicznych. Na najbardziej popularnym spośród nich – Lubimy czytać, 16 osób zadeklarowało się jako odbiorcy publikacji *W podróży ze skrzypcami*. Spośród nich 12 osób wystawiło oceny. Średnia ocen czytelnicznych wynosi 7,8, podczas gdy najwyższa możliwa to 10. Jest tylko jedna recenzja użytkownika. Osoba o nicku „Agnieszka” podkreśla: „Ta książka wciąga od początku do końca”. Dodaje, że „Anna Czerwińska-Rydel napisała cudowną książkę o niezwykłym artyście z Polski, której nie było na mapach. Zrobiła to znakomicie, ciekawie i zrozumiale” (Lubimy czytać.pl). Na portalu Biblionetka powieść oceniło pięciu czytelników. Łączna ocena jest wysoka – 4,70, przy najwyższej możliwej 6 (Biblionetka.pl). Można uznać, że opowieść Czerwińskiej-Rydel o Wieniawskim miała i ewentualnie nadal ma więcej odbiorców, niż wynika to z informacji dostępnych na portalach czytelnicznych. Dane internetowe nie pochodzą od wszystkich odbiorców publikacji, bo tylko część osób czytających książki zamieszcza w Internecie wiadomości o swoich lekturach. Liczba czytelników z pewnością jest nieduża w stosunku do liczby osób zainteresowanych publikacjami o mniej niszowej tematyce niż muzyka klasyczna. Świadczy o tym mała liczba głosów na temat powieści Czerwińskiej-Rydel na portalach Lubimy czytać i Biblionetka.

PODSUMOWANIE

Muzyka klasyczna ma duży krąg odbiorców w Polsce, ale nie można powiedzieć, żeby było to zainteresowanie na skalę masową. Dlatego działania i publikacje, których celem jest promocja kultury muzycznej, zasługują na popularyzację. Dotyczy to m.in. literatury popularnonaukowej i pięknej dotyczącej muzyki, w tym książek dla dzieci i młodzieży. Ważną częścią publikacji tego rodzaju stanowią biografie kompozytorów. Dwie książki o Henryku Wieniawskim – powieści Władysława Bodnickiego i Eustachego Czekalskiego – nie zachowały aktualności edukacyjnej. Dotyczy to obu tych publikacji, pomimo że powieść Czekalskie-

go jest lepsza od pozycji Bodnickiego. W celach edukacyjnych można za to wykorzystywać publikację Anny Czerwińskiej-Rydel.

Biografie muzyków powinny być wykorzystywane w edukacji czytelniczej, m.in. regionalnej, prowadzonej w bibliotekach publicznych i szkołach. Byłoby to dobre połączenie edukacji regionalnej z zagadnieniami ogólnopolskimi i zagranicznymi. Jest to możliwe, gdy tematyka regionalna i lokalna ma jednocześnie wymiar krajowy i międzynarodowy. Za dobry przykład trzeba uznać publikacje poświęcone Henrykowi Wieniawskiemu jako muzykowi pochodzącemu z Lublina i zarazem artyście o światowej sławie. Książki na jego temat trzeba promować w Lublinie i na Lubelszczyźnie z uwagi na związki kompozytora z miastem. Czytelnicza edukacja regionalna i lokalna byłaby w tym wypadku połączona z edukacją kulturalną w dziedzinie kultury muzycznej. Wiedzę o Henryku Wieniawskim jako artyście o światowym znaczeniu oraz twórczość tego muzyka warto również upowszechniać w całym kraju, jak również w środowiskach polonijnych. Służyłyby temu np. wystawy biblioteczne i szkolne na jego temat. W bibliotekach mogłyby to być ekspozycje książek oraz ewentualnie płyt i materiałów nutowych. Zbiory poświęcone skrzypkowi i pozostałe o tematyce muzycznej można eksponować w placówkach bibliotecznych m.in. przy okazji czytelniczych konkursów plastycznych, prelekcji i koncertów poświęconych muzyce polskiej. Warto je promować, podobnie jak inne materiały biblioteczne, także w czasie takich imprez, jak wakacje w bibliotece czy ferie w bibliotece w celu zachęcenia uczestników wydarzenia do wypożyczenia wybranych pozycji ze zbiorów.

Lektura książek o historii muzyki winna zawsze stawać się dla czytelników zachętą do poznania twórczości kompozytora lub pogłębienia jej znajomości, przede wszystkim za pośrednictwem nagrań płytowych i tych, które są legalnie dostępne w Internecie. Powinno się o tym pamiętać, prowadząc biblioteczną, szkolną i rodzinną edukację czytelniczą.

BIBLIOGRAFIA

- Baluch, A. (1992). *Archetypy literatury dziecięcej*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP.
- Bednarski, J.Z. (1984). Lud i ludowość w epice Władysława Bodnickiego. *Wieści*, 23, 8.
- Bender, R. (1959). Rozbicie lubelskiej organizacji spiskowej w roku 1862. *Roczniki Humanistyczne*, 8(2), 295–303. <https://ojs.tnku.pl/index.php/rh/article/view/1001/993> [dostęp: 15.03.2025].
- Bodnicki, W. (1957). *Legends o Wieniawskim*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Literatury Dziecięcej Nasza Księgarnia.
- Borkowski, M. (2022). *Wieniawski*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Czekalski, E. (1961). *Czarodziejskie skrzypce. Opowieść o Henryku Wieniawskim*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Czerwińska-Rydel, A. (2014). *W podróży ze skrzypcami. Opowieść o Henryku Wieniawskim*. Łódź – Poznań: Wydawnictwo Literatura, Towarzystwo Muzyczne im. Henryka Wieniawskiego.
- Gajda, J. (2016). *Pedagogika kultury w zarysie*. Kraków: Impuls.

- Głębińska, E. (1994). Czekalski Eustachy 1885–1970. W: J. Czachowska, A. Szałagan (red.), *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny*, t. 2. C–F (s. 95–96). Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Głowiński, M. (2002a). Powieść biograficzna. W: J. Sławiński (red.), *Słownik terminów literackich* (s. 419). Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo.
- Głowiński, M. (2002b). Powieść historyczna. W: J. Sławiński (red.), *Słownik terminów literackich* (s. 420–421). Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo.
- Jaworski, S. (2000). Powieść historyczna. W: S. Jaworski (red.), *Podręczny słownik terminów literackich*. Kraków: Universitas.
- Jordan [J. Wieniawski] (1911). *Kartki z mego pamiętnika*. T. 1. Kraków: Gebethner i Wolff, G. Gebethner i Spółka.
- Kunikowski, S. (2014). Edukacja kulturalna wobec wyzwań cywilizacyjnych. *Przegląd Pedagogiczny*, 8(2), 20–27.
- Lewartowicz, U. (2015). *Pozalekcyjna edukacja kulturalna w teorii i praktyce*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Mucha, K., *W podróży ze skrzypcami*. <http://bibliotekainspiracji.pl/bib/w-podrozy-ze-skrzypcami-opowiesc-o-henryku-wieniawskim/> [dostęp: 15.03.2025]; <https://www.granice.pl/recenzja/w-podrozy-ze-skrzypcami-opowiesc-o-henryku-wieniawskim/10512> [dostęp: 15.03.2025].
- Nikitorowicz, J. (2011). Edukacja regionalna jako podstawa kreowania społeczeństwa obywatelskiego. W: A. Cudowska (red.), *Kierunki rozwoju edukacji w zmieniającej się przestrzeni społecznej. Księga Jubileuszowa dedykowana profesorowi doktorowi habilitowanemu Michałowi Balickiemu* (s. 23–32). Białystok: Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyteckie.
- Piątkiewicz, M. (1958). Legenda czy prawda o Wieniawskim? *Ilustrowany Kurier Polski*, 76, [5].
- Płomiński, J.E. (1959). Powieść o Henryku Wieniawskim. *Orka. Tygodnik Społeczny i Literacki*, 44, 5.
- Przegaliński, R. (2012). *Z dziejów wystaw rolniczych. Trzecia Wystawa Rolnicza (1860) i Wystawa Rolniczo-Przemysłowa (1901) w Lublinie*. Lublin: Wydawnictwo Werset.
- Reiss, J.W. (1985). *Wieniawski*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Rosiak, E., Rosiak, R. (1959). Legenda o polskim Paganinim. *Kamena*, 11, 2.
- Sierotwiński, S. (1986). *Słownik terminów literackich. Teoria i nauki pomocnicze literatury*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo (hasła: *powieść biograficzna, powieść historyczna*).
- Skotnicka, G. (1984). Bodnicki Władysław. W: K. Kuliczowska, B. Tylicka (red.), *Nowy słownik literatury dla dzieci i młodzieży. Pisarze. Książki. Serie. Ilustratorzy. Nagrody. Przegląd bibliograficzny* (s. 43–44). Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Skotnicka, G. (2002). Bodnicki Władysław. W: B. Tylicka, G. Leszczyński (red.), *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej* (s. 43). Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo.
- Sławiński, J. (2002). Biografia. W: J. Sławiński (red.), *Słownik terminów literackich* (s. 67). Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo.
- Starego, K. (2012). Dyskurs. W: M. Cackowska i in. (red.), *Dyskursywna koncepcja podmiotu. Przyczynek do rekonstrukcji pedagogiki kultury* (s. 26–36). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Suchowijko, R. (2011). Wieniawski Henryk ur. 10 VII 1835 Lublin, zm. 31 VIII 1880 Moskwa. W: *Encyklopedia muzyczna PWM*, wydanie specjalne *Wieniawski. Od legendy do konkursu* (s. 2–14). Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Surowiec, K. (1987). *Powieści historyczne dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1980*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie.

Zabawa, K. (2014). Znaczenia i sposoby kształtowania przestrzeni w opowieściach o artystach Anny Czerwińskiej-Rydel. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Historiocolitteraria*, 14, 225–238.

Strony internetowe

Biblionetka.pl. Opiniotwórcza Strona Książki.

<https://www.biblionetka.pl/book.aspx?id=323392&mode=rating#oceny> [dostęp: 15.03.2025].

Lubimy czytać.pl. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/212390/w-podrozy-ze-skrzypcami-opowiesc-o-henryku-wieniawskim> [dostęp: 15.03.2025].

Miejska Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie – katalog komputerowy. <https://opac.mbp.lublin.pl/search/description?q=%22w+podr%C3%B3C5%BCy+ze+skrzypcami+%3A+opowie%C5%9B%C4%87+o+henryku+wieniawskim%22&index=1&scope=full&f2%5B0%5D=26&f2%5B1%5D=3> [dostęp: 15.03.2025].

Towarzystwo Muzyczne im. H. Wieniawskiego w Poznaniu. <https://www.wieniawski.pl/> [dostęp: 15.03.2025].

ABSTRACT

The subject of the article is the value of novels about Henryk Wieniawski, addressed to children and young people, in the field of cultural and regional education, or more precisely, their educational relevance. These are *Legendy o Wieniawskim* by Władysław Bodnicki (Warsaw 1957), *Czarodziejskie skrzypce. Opowieść o Henryku Wieniawskim* by Eustachy Czekalski (Warsaw 1958) and *W podróży ze skrzypcami. Opowieść o Henryku Wieniawskim* by Anna Czerwińska-Rydel (Łódź, Poznań 2014). Books about the history of music serve well to popularize musical culture, if they are properly promoted. The research question concerned the value of the mentioned literary works in cultural and regional education. The aim of the research was to clarify the issue of educational relevance of these three novels. The following research methods were used: the analysis of the content of the works and the external side of their book editions, as well as the analysis of media statements, including readers' statements, about the books that were the subject of the research procedure. The study found that Czerwińska-Rydel's publication on Wieniawski is educationally relevant. Biographies of musicians should be used in reading education on regional topics, conducted in public libraries and schools.

Keywords: Henryk Wieniawski (1835–1880); cultural education; regional education